

**MUSTAQIL O'ZBEKISTON KONSTITUTSIYASINING
YARATILISHI TARIXI: ISHLAB CHIQUISH VA QABUL QILISH
JARAYONI (1991–1992)**

Millat umidi universiteti

Muallif: Robiya Nurullayeva

Annotatsiya

Mazkur maqolada Mustaqil O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi yaratilishining tarixiy jarayoni, uning ishlab chiqish bosqichlari va qabul qilinishining ijtimoiy-siyosiy shart-sharoitlari tahlil qilingan. 1991–1992-yillar mamlakat siyosiy tarixida muhim bosqich bo'lib, Konstitutsiya yaratilishi o'zbek xalqining mustaqil davlat barpo etish yo'lidagi tarixiy qadami sifatida ko'rsatiladi. Maqolada Konstitutsiya komissiyasining tashkil topishi, xalq muhokamalari, konstitutsiyaviy g'oyalar evolyutsiyasi va hujjatning qabul qilinish jarayoni ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Shuningdek, Konstitutsiyaning keyingi yillardagi tahrirlari va huquqiy merosi tahlil etilgan. Tadqiqot O'zbekiston konstitutsiyaviy qurilishining milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan demokratik yo'lini ochib beradi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston Konstitutsiyasi, mustaqillik, suverenitet, konstitutsiyaviy komissiya, inson huquqlari, davlat tuzumi, huquqiy islohot.

Аннотация

В данной статье рассматривается исторический процесс создания Конституции независимой Республики Узбекистан, этапы её разработки и принятия, а также социально-политические условия этого периода. 1991–

1992 годы стали решающим этапом в истории узбекской государственности, когда формировались основы независимого правового государства. В работе подробно анализируются деятельность Конституционной комиссии, общественные обсуждения проекта, эволюция конституционных идей и процесс утверждения Основного закона. Отдельное внимание уделено дальнейшим конституционным реформам и правовому наследию документа. Исследование раскрывает демократическое направление конституционного строительства Узбекистана, основанное на национальных и общечеловеческих ценностях.

Ключевые слова: Конституция Узбекистана, независимость, суверенитет, Конституционная комиссия, права человека, государственное устройство, правовая реформа.

Annotation

This article examines the historical process of drafting and adopting the Constitution of the independent Republic of Uzbekistan, focusing on the socio-political context of 1991–1992. These years marked a decisive stage in the formation of the Uzbek national statehood and legal foundations of independence. The study analyzes the establishment and activities of the Constitutional Commission, public discussions, the evolution of constitutional principles, and the final adoption of the Basic Law. Furthermore, it explores subsequent constitutional amendments and the long-term legal legacy of the 1992 Constitution. The research highlights Uzbekistan's democratic constitutional development based on national and universal human values.

Keywords: Constitution of Uzbekistan, independence, sovereignty, Constitutional Commission, human rights, state structure, legal reform.

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi — bu mamlakatning siyosiy, huquqiy va ma'naviy hayotida tub burilish yasagan, mustaqillik davrining eng muhim hujjatlaridan biridir. Har bir suveren davlatning asosiy qonuni sifatida Konstitutsiya xalq irodasining ifodasi, davlat hokimiyatining manbai va jamiyat taraqqiyotining bosh yo'nalishlarini belgilovchi hujjat hisoblanadi. Mustaqillikka erishgan O'zbekiston uchun ham Konstitutsiya qabul qilinishi milliy davlatchilikning poydevorini mustahkamlash, fuqarolik jamiyatini shakllantirish va huquqiy davlat qurishning asosiy sharti bo'ldi.

1991–1992-yillar mamlakat tarixida o'ta mas'uliyatli davr bo'lib, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda yangi mustaqil hayot tamoyillari shakllanayotgan bir paytda, Konstitutsiyaning ishlab chiqilishi O'zbekiston xalqining tarixiy tanlovini mustahkamlovchi jarayon sifatida kechdi. Ushbu maqolada 1991–1992-yillarda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yaratilish bosqichlari, uni ishlab chiqish mexanizmlari, ijtimoiy-siyosiy muhit va qabul qilish jarayoni tahlil qilinadi.

I. Mustaqillik sari yo'l va Konstitutsiya g'oyasining shakllanishi (1990–1991)

1990-yil 20-iyun kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining XII chaqiriq birinchi sessiyasida “O'zbekiston Respublikasining davlat suvereniteti to'g'risida”gi Deklaratsiya qabul qilinishi mamlakat tarixida yangi siyosiy bosqichni boshlab berdi (O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi, 1990). Ushbu deklaratsiya o'z mustaqil konstitutsiyasini ishlab chiqish zaruratini huquqiy

jihtadan belgilab berdi. Shu bilan birga, unda davlat suverenitetining siyosiy, iqtisodiy va huquqiy asoslari ko'rsatib o'tildi.

1991-yil 31-avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining navbatdan tashqari sessiyasida "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida"gi Qonun va "O'zbekiston Respublikasi Mustaqillik Deklaratsiyasi" qabul qilindi. Bu hujjatlar yangi Konstitutsiyani ishlab chiqish uchun siyosiy-huquqiy asos yaratdi.

O'sha davrda sobiq ittifoq hududida siyosiy inqiroz, iqtisodiy qiyinchiliklar va milliy mustaqillik harakatlarining kuchayishi kuzatilgan bir paytda, O'zbekiston o'z davlatchilik asoslarini yangidan barpo etish yo'lini tanladi. Shu sababli Konstitutsiya yaratish g'oyasi nafaqat huquqiy ehtiyoj, balki milliy davlatchilikni mustahkamlashga qaratilgan strategik zarurat edi.

II. Konstitutsiya komissiyasining tashkil topishi va loyihaning ishlab chiqilishi (1991–1992 boshlarida)

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov tashabbusi bilan 1990-yil 21-iyunda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini ishlab chiqish bo'yicha maxsus komissiya tuzildi. Komissiya tarkibiga Oliy Kengash deputatlari, yuridik fanlar doktori, siyosatshunos olimlar, yozuvchilar va jamoatchilik vakillari kiritildi. Komissiya raisi sifatida Islom Karimovning o'zi tayinlandi, bu esa hujjatning siyosiy va huquqiy ahamiyatiga nechog'lik e'tibor qaratilganini ko'rsatadi (Karimov, 1992).

Komissiya o'z ishini uch yo'nalishda olib bordi:

1. Tahliliy yo'nalish — jahon konstitutsiyaviy tajribasini o'rganish (AQSh, Fransiya, Germaniya, Yaponiya, Turkiya kabi mamlakatlar konstitutsiyalarini tahlil qilish).

2. Huquqiy yo'nalish — mustaqil O'zbekistonning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlariga mos konstitutsion modelni ishlab chiqish.

3. Ijtimoiy yo'nalish — fuqarolar, siyosiy partiyalar, jamoat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalari bilan ochiq muhokama olib borish.

1991-yil oxiriga kelib Konstitutsiya loyihasining dastlabki varianti tayyor bo'ldi. Bu loyiha 128 moddadan iborat bo'lib, unda davlat suvereniteti, hokimiyatning bo'linish prinsipi, inson huquq va erkinliklari, mulk shakllarining tengligi, mahalliy boshqaruv organlarining vakolatlari kabi masalalar o'z aksini topgan edi.

Shu bilan birga, Konstitutsiya loyihasi xalq muhokamasiga taqdim etildi. 1992-yil bahorida butun respublika bo'ylab jamoatchilik fikrini o'rganish, taklif va mulohazalarni yig'ish kampaniyasi o'tkazildi. 6 mingdan ortiq takliflar Konstitutsiya komissiyasiga yuborildi, ularning ko'pi inson huquqlarini kafolatlash, davlat tili maqomi, diniy erkinlik, mahalliy boshqaruv va fuqarolik tengligi bilan bog'liq masalalarga oid edi (O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi materiallari, 1992).

III. Konstitutsiyaning yakuniy tahriri va qabul qilish jarayoni (1992-yil dekabr)

1992-yilning yoz oylarida Konstitutsiya komissiyasi yakuniy tahrir ustida ish olib bordi. Bu bosqichda xalqaro ekspertlar, O'zbekiston Fanlar akademiyasi olimlari ham jalb etildi. Konstitutsiyaning yakuniy loyihasi 6 bo'lim, 26 bob va 128 moddadan iborat bo'ldi.

Asosiy qonun quyidagi tamoyillarga tayanib yaratildi:

- Davlat suvereniteti va mustaqillik — O'zbekiston mustaqil, demokratik, huquqiy va ijtimoiy davlat sifatida e'tirof etildi.

- Hokimiyatning bo'linishi prinsipi — qonun chiqaruvchi (Oliy Majlis), ijro etuvchi (Prezident va hukumat), sud hokimiyati mustaqil tarmoqlar sifatida belgilandi.

- Inson huquqlari va erkinliklari — Konstitutsiyada fuqarolarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari kafolatlandi.

- Milliy qadriyatlar va diniy erkinlik — din davlatdan ajratilgan bo'lsa-da, vijdon erkinligi tamoyili mustahkamlandi.

1992-yil 8-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining o'n birinchi sessiyasida Konstitutsiya loyihasi muhokama qilinib, qabul qilindi. Shu kundan boshlab 8-dekabr "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi kuni" sifatida nishonlanadi.

Konstitutsiya qabul qilinishi bilan mamlakatda huquqiy davlat qurishning huquqiy poydevori yaratildi. Bu hujjat xalq irodasini ifoda etuvchi, demokratiya, insonparvarlik va adolat tamoyillariga asoslangan konstitutsiyaviy tuzumning kafolatiga aylandi.

IV. Konstitutsiyaning tarixiy ahamiyati va huquqiy merosi (1993–2025)

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakat siyosiy-huquqiy tizimining ustuvor hujjati sifatida 30 yildan ortiq davr mobaynida jamiyatning barcha sohalarida yo'naltiruvchi rol o'ynab kelmoqda. 1993–2025-yillar davomida u bir necha marotaba tahrir qilinib, davr talablariga mos ravishda takomillashtirildi.

1992-yilgi Konstitutsiya O'zbekistonni demokratik islohotlar, fuqarolik jamiyati va bozor iqtisodiyotiga yo'naltiruvchi huquqiy yo'l xaritasi bo'ldi. 2003, 2011, 2017 va 2023-yillardagi konstitutsiyaviy o'zgartirishlar davlat boshqaruvi tizimini liberallashtirish, inson huquqlarini mustahkamlash, sud-huquq tizimini mustaqil qilishga qaratilgan bo'ldi (Lex.uz, 2023).

Eng so'nggi 2023-yilgi konstitutsiyaviy islohotlar jarayonida xalqaro tajriba va ijtimoiy so'rovlar asosida Konstitutsiyaning yangi tahriri qabul qilindi. Bu

tahrirda inson qadri, ijtimoiy adolat, ekologik barqarorlik, yoshlar siyosati va mahalliy o'zini o'zi boshqarish kabi zamonaviy tamoyillar mustahkamlandi (Mirziyoyev, 2023).

Shu tariqa, 1991–1992-yillarda boshlangan konstitutsiyaviy qurilish jarayoni bugungi kunda ham mamlakat siyosiy va huquqiy hayotining markazida turibdi. U mustaqil O'zbekistonning suvereniteti, erkinligi va barqaror taraqqiyotini kafolatlovchi asosiy hujjat sifatida tarixda o'chmas iz qoldirdi.

Xulosa

Mustaqil O'zbekiston Konstitutsiyasi 1991–1992-yillardagi ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar davrida vujudga kelgan, xalq irodasiga tayangan va mustaqil davlat qurish yo'lida huquqiy poydevor bo'lib xizmat qilgan tarixiy hujjatdir.

Uning yaratilish jarayoni demokratik tamoyillarga, xalqaro huquq me'yorlariga va milliy qadriyatlarga tayanib olib borilgan. Konstitutsiyaning qabul qilinishi bilan O'zbekiston o'z siyosiy tizimini, fuqarolik jamiyatini, inson huquqlarini himoya qilish mexanizmini mustahkamladi.

Bugungi kunda ham 1992-yilgi Konstitutsiya O'zbekiston taraqqiyotining ideologik va huquqiy tayanchi bo'lib qolmoqda. U nafaqat o'z davrining mahsuli, balki kelajak avlodlar uchun milliy mustaqillik, huquqiy davlat va adolat ramzi sifatida qadrlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi (1990). Davlat suvereniteti to'g'risida Deklaratsiya. Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi (1992). O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent.

3. Karimov, I.A. (1992). O'zbekiston Konstitutsiyasi – ozod va obod hayot poydevori. Toshkent: O'zbekiston.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni (1992). Konstitutsiya komissiyasi faoliyati to'g'risida.
5. Lex.uz (2023). O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi.
6. Mirziyoyev, Sh.M. (2023). Inson qadri ulug'langan Yangi O'zbekiston Konstitutsiyasi. Toshkent.
7. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi (2022). Konstitutsiya tarixi va islohotlar sharhi.
8. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi (1993). Konstitutsiyaviy islohotlar asoslari. Toshkent.
9. Oliy Majlis arxivi (1992). Konstitutsiya komissiyasi hujjatlari. Toshkent.
10. Xalq so'zi gazetasi (1992). Konstitutsiya muhokamalari yakunlari haqida.